

LBRIS

We know
books

CHANTAL DELSOL

TRAGEDIA
MIGRAȚIILOR
și CĂDEREA
IMPERIILOR

Sfântul Augustin și noi

Traducere din limba franceză și prefață de
Teodor Baconschi

Spandugino

Cuprins

<i>Prefață. Gânduri despre fertilitatea analogiei istorice</i> de Teodor Baconschi	7
Introducere	21
CAPITOLUL I. O SITUAȚIE SEMPITERNĂ	25
Imperiul, o vocație sacră	27
Imperiile se cred eterne	35
Destrămarea credințelor	40
Migrația și problemele sale	45
CAPITOLUL II. ȘOCUL CULTURILOR	53
Populații chemate și respinse	54
Problema civilizației și <i>soft power</i>	59
Relații echivoce	66
Cromatică imperiului-refugiu	70
Rezistența interioară	73
Aporiile integrării	78
CAPITOLUL III. REVOLTE ȘI REMUȘCĂRI	87
Justiția imanentă și rațiunile morale	88
Regretele după imperiu	93
Culpabilitatea	104

LUMII	109
Bătrânețea lumii	110
Problema decadenței.	117
Previziuni antice despre sfârșitul lumii	122
Apocalipsele zilelor noastre	133
CAPITOLUL V. DETAȘAREA	143
Așezarea și locuirea în exil	146
Timpul mesianic.	150
Contemporanii noștri și plinirea vremii	155
Renunțarea la putere.	158
CAPITOLUL VI. „LUMEA BLESTEMATĂ” ȘI IUBIREA	
DE LUME	163
Occidentul debusolat	165
O cauză comună în plină surpră a sensului	173
Lumea blestemată, lumea imundă.	178
ÎN LOC DE EPILOG. MIGRAȚIA CA TRAGEDIE	189
Mulțumiri	205

Introducere

Augustin de Hippona, cunoscut de creștini ca Sfântul Augustin, a trăit într-o vreme neliniștită, când lumea lui era pe punctul de a se destrăma (secolul al V-lea), și, la sfârșitul unei vieți lungi și tumultuoase, a murit în orașul său asediat de vandalii ce aveau, de altfel, să-l cucerească.

Analogia dintre epoca lui și a noastră se impune. În ambele cazuri, e vorba despre un imperiu foarte civilizat, foarte puternic și foarte orgolios, care se vede cotropit și, în final, copleșit de invidia unor culturi mai fruste și mai puțin evolute, adică de cei numiți pe atunci *barbari*¹. În ambele cazuri,

¹ Unele cuvinte – folosite și pe atunci, și astăzi – nu-și păstrează totuși semnificația. Romanii utilizau termenul „barbar” pentru a-i desemna pe străinii cu o cultură diferită de a lor. Ei i-au conferit treptat un sens peiorativ, întrucât se considerau, alături de greci, drept posesorii singurei forme autentice de civilizație. Pentru noi, „barbar” a ajuns să fie de-a dreptul o insultă, pentru că – în epoca „incluziunii” – nu mai e permisă nicio expresie peiorativă. În zilele noastre, a numi populațiile imigrate prin termenul „barbar” reprezintă deja o defăimare. Iată de ce, aici, cuvântul acesta va fi redat mereu prin italice, pentru a-i semnala caracterul ambiguu, dar și faptul că nu intenționez să jignesc pe cineva. Același lucru este valabil și pentru cuvântul *păgân*. Creștinii din acele timpuri îi numeau astfel pe țărani

imperiul respectiv e vinovat de neajunsuri serioase, de vreme ce puterea duce mereu la excese și violență. În ambele cazuri, imperiul amenințat manifestă o culpabilitate, odinioară creștină, azi post-creștină, față de niște invadatori pe care, dintr-un misterios complex, nu izbutește să-i respingă eficient. În fine, în ambele cazuri, apropierea sfârșitului face loc diverselor scenarii apocaliptice.

Văzut dinspre epoca noastră, autorul *Cetății lui Dumnezeu* ne apare ca un om care deschide calea și așază fundațiile. Gândirea lui ferventă nu e încă fixată. Este un gânditor inaugural, un scriitor al făgăduințelor, spre deosebire de noi, care suntem martori târzii.

Augustin a trăit într-o epocă a rupturii, foarte asemănătoare cu ce trăim noi. La finalul secolului al IV-lea, societatea romană trece de la păgânism la creștinism. Constantin, primul împărat roman creștin, este urmat de Teodosie, care va impune creștinismul, pedepsind cutumele și moravurile anterioare. Se ridică biserici. Apar convertirile din oportunism, ceea ce arată mișcarea victorioasă. Întorsătura religioasă provoacă și implică schimbarea moravurilor. În zilele noastre, odată cu a doua jumătate a secolului al XX-lea, trăim, chiar pe teritoriile occidentale care i-au găzduit nașterea, o spectaculoasă retragere a

care rămăneau legați de zeitățile Romei – de vreme ce atunci, ca întotdeauna, elitele urbane fuseseră cele care adoptaseră primele noua religie. Deși putea conține o nuanță disprețuitoare, acest cuvânt nu era o insultă, întrucât era folosit și de către cei pe care-i desemna. În zilele noastre, dimpotrivă: el a devenit o injurie, căci trage după sine întregul și vechiul dispreț biblic al iudeo-creștinilor față de idoli. E motivul pentru care-l voi folosi și pe acesta cu italice.

creștinismului, dar și răsturnarea legilor și moravurilor, concomitent cu reparația unor credințe de tip panteist.

Imperiul Roman a cucerit toate teritoriile din vecinătatea sa, garantând o adevărată stare de pace, scump plătită de o armată mereu mobilizată. Acest echilibru se rupe la sfârșitul secolului al IV-lea, pe vremea lui Augustin: atunci, hunii năvălesc în Europa Centrală, obligând felurite populații să fugă din calea lor și să-și caute refugiul în sânul Imperiului. Sub acest asalt, în secolul al V-lea, puterea și cultura sa vor începe să se destrame. Augustin moare în timpul atacurilor vandale asupra Africii de Nord. Astăzi, trăim exact în perioada când imperiul cultural occidental, care a cucerit lumea mai întâi cu armele, iar mai apoi prin seducție, își pierde pe toate planurile influența internațională, în timp ce este copleșit de valurile unor imigranți plecați în căutarea unor zări mai luminoase. Ici-colo, suntem dinaintea unui imperiu slăbit, în care tragedia migrațiilor reprezintă nu atât cauza slăbiciunii, cât simptomul propriilor inerții.

Azi, ca și odinioară, apar momente de profundă confuzie, întrucât credințele se risipesc și puterile scad. Totul se petrece foarte repede – poate pentru că n-am vrut să vedem cauzele, să dăm ascultare unor sumbre presimțiri sau pentru că nu mai avem forța de a reacționa. Și chiar dacă am avea forța, poate că n-am ști ce se cuvine să facem.

Ne interesează aici atitudinea lui Augustin față de asemenea evenimente nemaivăzute. El ne predă o lecție de înțelepciune și ne arată de ce declinul nu trebuie să ne înspăimânte. Există temelii mai robuste decât valurile istoriei. Eternitatea nu e de aici.

Înainte de orice, Augustin este un minunat scriitor. Cunoaște cuvintele și frazarea, țintește precis semnificațiile și este, în fond, deopotrivă filosof și poet. În vremea lui, el se vedea pe sine drept ceea ce am numi astăzi un maghrebian occidentalizat. Urmas al cartaginezilor zdrobiți de romani în 202 î.Hr., este nu doar un cetățean roman (precum toți locuitorii Imperiului, în urma edictului din 212), ci și strălucitul exponent autentic al unei *paideia* latine, cu tot cu moravurile și cultura ei. El are elanul, dar nu și fanatismul celor proaspăt convertiți. Felul în care înțelege situația ne ajută – peste timp – să reflectăm asupra decadenței, asupra a ceea ce numim *soft power*, precum și asupra imigrației, cu tot cu neliniștile și provocările sale. Trăim într-o perioadă istorică atât de specială și de tensionată, încât meditația acestui ilustru martor asupra unei epoci asemănătoare nu poate decât să ne ajute.

Capitolul I O situație sempiternă

Ca succesori ai săi, putem ușor defini epoca lui Augustin (finalul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea) drept perioada când începe declinul Romei. Istoria se desfășoară sub ochii noștri și îi cunoaștem urmarea, pe care el o ignora. Ca occidentali, desigur că resimțim astăzi un anume final, fără să știm clar a ce și sub ce formă. Asta pentru că suntem absorbiți de situația prezentă, căreia nu-i cunoaștem încă evoluția. Teme-rile contemporanilor lui Augustin, angoasele lor, sunt compa-rabile cu cele pe care le trăim astăzi. Fiecare eveniment activează o alarmă și totuși nu știm despre ce e vorba sau dacă nu ne lăsăm cumva cuprinși de iluzii. Anunță ea o nouă iubire? Sau moartea însăși a culturii noastre?

Dacă textele istorico-mitice susțin că Roma a fost întemeiată în veacul al VIII-lea î.Hr., istoricii sunt de acord că ea s-a prăbușit la sfârșitul secolului al V-lea d.Hr. În epoca lui Augustin, la confluența secolelor al IV-lea și al V-lea, ea întruchipează o strălucitoare civilizație, care cuprinde întreaga

Mediterană. Se vorbește latină și greacă (ultima fiind rafinatul idiom preferat de elitele capitalei – ca literat provincial, Augustin nu știa bine grecește). Acest spațiu imens era totuși ușor de parcurs: elitele Africii de Nord își petrec fără dificultăți iernile la Roma, tot așa cum aristocrații europeni de mai târziu aveau să posede două reședințe, în capitală și în provincie. Mărfurile cele mai rare ajung pretutindeni, așa că putem vorbi despre o formă de globalizare. Confortul cotidian este nemaipomenit: orașele sunt echipate cu terme, așa cum vilele opulente au propria baie; în secolul al V-lea, acest tip de confort avea să dispară, lăsând loc unor veacuri rustice sau chiar necioplite. Literatura este abundentă, asemenea școlilor. Retorii, filosofii, poeții, teologii se înghesuie și se concurează, sosind din toate colțurile Imperiului, gata instruiți în canonul marilor autori. După secolul al V-lea, toate acestea se vor estompa până la limita dispariției: numeroși autori antici ne sunt cunoscuți numai prin intermediul unor citate, întrucât operele lor au pierit în urma invaziilor, jafurilor și incendiilor. În Marea Britanie și Galia, școlile își vor închide pe rând porțile. Contemporanii nu fac decât să acuze premisele acestei îngrozitoare decăderi.

O civilizație strălucită, dar foarte bătrână și prezentând (asemenea Occidentului de azi) evidente semne de oboseală. Firește că au existat mereu Cassandre, pe care toți le aud, fără să le asculte. Avem însă de-a face cu o prăbușire cât se poate de reală, începând cu surparea puterii pe care se baza întregul ansamblu. Numeroși factori ne arată că Occidentul nu mai e în stare să câștige, căci mai curând pierde teritorii, influență, forță și ardoare. Și, așa cum se întâmplă întotdeauna, pierdem în

favoarea altor actori, mai bine amplasați. Totul ne dovedește că ne aflăm într-o situație de ruptură comparabilă cu cea din epoca lui Augustin. Iată ce voi căuta să demonstrez aici, pentru a pune în lumină reacțiile lui Augustin, calmul și serenitatea lui față de niște situații care seamănă adesea cu cele la care asistăm astăzi.

În ambele cazuri, este vorba despre un imperiu care se credea veșnic. În ambele cazuri, avem de-a face cu o destrămare a credințelor și de un aflux concret de culturi străine care vor contribui la destabilizarea întregului.

Imperiul, o vocație sacră

Până de curând, Occidentul modern era un imperiu în stilul Romei. Începând din secolul al XV-lea și odată cu epoca marilor descoperiri geografice, Occidentul („tărâmul de Apus”) a cucerit literalmente întreaga lume, pe calea armelor, prin misionari (mai întâi creștini, apoi ai drepturilor omului) și prin emulația culturală pe care o suscita pretutindeni. Europa „a înghițit” inițial cele două Americi, cea de Sud și apoi pe cea de Nord, fără probleme, căci acolo viețuiau populații mult mai slab înarmate. Ulterior, Europa, identificată cu Occidentul, a preluat India, Orientul Mijlociu și Africa, după care a trecut la țările asiatice, provocând Chinei tot felul de răni. În secolul al XIX-lea, dominația mondială a Occidentului era numită la noi „Marele Joc”, ceea ce desemna caracterul deopotrivă provocator, violent și cinic al acestei universale influențe asupra lumii. Toate țările lumii au fost înghițite și uneori digerate